

Gensvar til Forpagter Sonne.

Af

Alex. Foss.

Da Landstingsmand Sonne holdt sit Foredrag i »Nationaløkonomisk Forening« var det, efter Sagens Natur, umuligt at svare paa staaende Fod paa den omfattende Kritik af mine Tal; jeg kunde kun gribe et Par Momenter af særlig Interesse og endda kun ufuldstændigt svare paa disse Punkter.

Jeg skal derfor forsøge nu at give et kortfattet Svar paa det væsentligste af Hr. Sonnes Kritik for derefter at omtale Spørgsmaalet i sin Helhed.

Det første Spørgsmaal gælder: Folketallet og dets Stigning samt dets fremtidige Fordeling paa de forskellige Erhvervsgrupper.

Hr. Sonne har, som den ridderlige Modstander han er, gjort opmærksom paa, at jeg, da jeg holdt mit Foredrag »Danmark som Industriland«, ikke havde Folketællingsresultaterne fra 1911 til Raadighed. Disse Tal indeholdt nogle Overraskelser, idet der i det sidste Aarti var indtraadt en forøget Stigning i Landbrugets Folketal og en formindsket Stigning i Haandværkets og Industriens i Sammenligning med den fore-

gaaende Periode. Medens i Perioden 1890—1901 Landbrugets aarlige Stigningsprocent havde været 0,2, var den i Tiaaret 1901—1911 0,6. Industri- og Haandværksgruppens Stigningsprocent var fra 1890—1901 1,6, men fra 1901—1911 kun 0,9.

Allerede inden Hr. Sonne holdt sit Foredrag i »Nationaløkonomisk Forening«, havde jeg haft Lejlighed til offentlig at foretage den herved nødvendigjorte Berigtigelse. Resultatet ses af følgende Tabel:

	Folketal 1870	Folketal 1911	De heraf efter Rente- formlen beregnete Tal for 1950	Gennem- snits-Stig- nings- procent fra 1870 til 1911
Landbrug	934000	1,079000	1,238000	0,4
Haandværk og Industri	460000	788000	1,315000	1,3
Hele Befolk- ningen	1,785000	2,757000	4,167000	1,1

Til Sammenligning anføres, at Hr. Sonne finder et Befolkningstal for 1950 af 4,328000.

Det vil ses, at mine efter Folketællingen af 1911 rettede Tal betyder en noget langsommere Forskydning af Forholdet mellem de 2 Erhvervsgrupper end tidligere beregnet paa Grundlag af de ældre Tal.

Men Hr. Sonne kommer i sin Beregning af de fremtidige Befolkningstal til Resultater, hvis Kurver er endnu mindre divergerende, idet de giver højere Tal for Landbruget, lavere Tal for Industri og Haandværk.

Dette beror paa en Forskel i Beregningsmaaden. I mine Tal er regnet Gennemsnitstilvæksten for en forudgaaende Periode, i de nye rettede Kurver for

Perioden 1870—1911. Denne Gennemsnitstilvækst for de forløbne 41 Aar er da antaget som gældende for de næste 39 Aar.

Hr. Sonne regner derimod med Newtons Interpolationsformel og siger derom, at denne af »Sagkyndige anses for bedst egnet til en saadan Beregning. Ja, dette vilde være rigtigt, hvis det her drejede sig om en Interpolation, en Beregning af et Tal imellem 2 andre kendte.

Men som Hr. Sonne rigtigt bemærker: Beregning af Tal ud i Fremtiden, ikke mellem de kendte, men udenfor de kendte, kan aldrig blive videnskabelig rigtig, men kun en Hypotese, en Formodning, som i større eller mindre Grad har Sandsynligheden for sig.

Og en saadan Forlængelse af Kurven er ikke en Interpolation. Bruger man dertil Newtons Interpolationsformel, fjærner man sig til en af Siderne fra den sandsynlige Middelværdi. Og i hvilken Retning man fjærner sig, vil bero paa, om Kurven og Krumningen er voksende eller aftagende mod det kendte Endepunkt, i det foreliggende Tilfælde altsaa mod Nutiden. Er denne Krumning voksende, vil den fortsatte Kurve drages til den ene Side, er den aftagende, vil den drages til den anden Side.

Det er efter det nu foreliggende givet, at Landbruget, hvad enten det nu skyldes de gode Konjunkturer for Landbrugsvarer i de sidste Aar, eller Statsunderstøttelsen til Husmandsbrugene¹⁾, eller hvad rimeligst er, begge Faktorer, har haft en voksende Tilvækst

¹⁾ Denne Statsunderstøttelse til Landbruget andrager til Dato ca. 33 Mill. Kr.

i Perioden 1901—11, medens Haandværk og Industri har haft en aftagende, hvilken ligeledes kan føres tilbage til to Aarsager:

Toldloven af 1908, der tydeligt har paavirket Tekstilindustrien og Beklædningshaandværket, og Byggekrisen i København, der har formindsket Beskæftigelsen i Byggefagene.

Men at gøre disse Faktorer, den gunstige for Landbruget, den ugunstige for Industrien, til permanente Faktorer, er jo i Virkeligheden ikke stemmende med Hr. Sonnes Opfattelse. Han kommer kun til det ved fejlagtigt at bruge Newtons Interpolationsformel.

Han har i sit Foredrag i »Nationaløkonomisk Forening« udtrykkeligt peget paa, at Landbruget ikke bør sætte sig til Rette i den nuværende Konjunktur — som vel allerede er lidt mindre god ogsaa for Landbruget — og stole paa, at den varer ved.

Og for Industriens Vedkommende er i det mindste den ene Faktor: Byggekrisen i København, dog væsentlig et overstaaet Fænomen, 1911 betegnede faktisk det laveste Punkt.

Det er derfor en forsigtigere Beregning at bruge Gennemsnitstilvækstprocenterne for en forudgaaende lige saa lang Periode.

I den af Hr. Sonne givne Tabel ses det, at medens Landbruget i 1870 beskæftigede 52,3 % af Befolkningen, beregnes Beskæftigelsen i 1950 til 30,1 %. Her er Nedgangen i Procentsatsen kontinuerlig.

Derimod kommer Hr. Sonne til det Resultat, at Haandværkets og Industriens Procenttal er stigende indtil 1911 — nemlig fra 25,8 % i 1870 til 28,7 % i 1911, men derefter aftagende til 1925 og 1950 (28,1),

Dog vilde efter Hr. Sonnes Udtalelser allerede Perioden 1901—1911 vise en Tilbagegang, idet Tallet for 1901 er 29.7 %.

Dette viser tydeligere maaske end min forudgaaende Forklaring Fejlen ved at benytte Newtons Interpolationsformel; thi Anvendelsen af denne fører til, at den relative Tilbagegang i de sidste Aar paa Grund af Byggekrisen tænkes fortsat i de følgende Aar lige til 1950, hvilket er ganske urimeligt.

Interessant er det, at Hr. Sonne i sin Interesse for Formindskelse af Tallene for Industri og Haandværk ikke synes at lægge Mærke til, at det bliver den 3die Gruppe: Samfærdsel, Handel, Funktionærer og immaterielle Erhverv, som faar Broderparten af Befolkningstilvæksten.

Da Landbruget i Almindelighed ikke under Handelen noget og delvis regner med at kunne helt afskaffe den, bliver der en vel stor Part til de Erhverv, der ikke ere direkte producerende. Og heller ikke Landbruget vil dog kunne ønske, at Befolkningstilvæksten væsentligt skal uddannes til Funktionærer.

Nu var Opgaven med mine Tal for 1925 og 1950 ikke at forudsige med Nøjagtighed, hvorledes Fordelingen vilde blive — dette er en positiv Umulighed — ej heller at vise, hvem der blev de talstærkeste, men kun at pege paa, at Landbruget ikke kan optage sit eget Fødselsoverskud, end mindre de andre Befolkningsgruppers, og at der derfor foreligger det store økonomiske Problem for os, at skaffe lønnende Arbejde udenfor Landbruget til meget store Befolkningstal, hvis vi ikke skal gaa tilbage i almindelig Velstand eller ty til omfattende Udvandring.

Og til denne Hovedbetragtning fører jo Hr. Sonnes Tal ogsaa.

Hr. Sonne beskæftiger sig derefter med de Produktionstal, som jeg har beregnet for Landbrug paa den ene Side, den egentlige Industri paa den anden Side. At Haandværket er udelukket af min Beregning beror paa den fuldkomne Umulighed af gennem Varestatistikken at belyse dets Produktionsværdi, der jo foruden Varefrembringelse ogsaa omfatter meget andet, f. Eks. Bygningsarbejde.

Hr. Sonne gør med Rette opmærksom paa, at for visse Poster i min Beregning — den yderligste er Kaffebrønderierne — er Arbejdsindtægten ringe i Sammenligning med Raastofindkøbet. Mine Tal udgiver sig heller ikke for mere, end de er: Bruttototal, fordi Nettotallene er meget vanskeligt tilgængelige.

Men dertil kommer, at der knytter sig en særlig Interesse til Bruttotallene, fordi den 3die Gruppe er interesseret i dem. Hvis en Industri nemlig behandler meget store og værdifulde Varemængder, saa vil det sige, at der er betydelige Indtægter udenfor Industrien, som kommer andre Erhvervsgrupper til Gode: nemlig Omsætning og Transport.

At en stor Kaffeomsætning betyder Virksomhed til Købmandsstanden, Skibsfarten, Havnearbejde o.s.v., er saaledes umiddelbart indlysende.

Forholdet er her som med Cikorieindustrien, Mølleindustrien og Sukkerindustrien, kun med den Forskel, at her er tillige Landbruget overordentlig interesseret i den store Omsætning.

Hvad jeg tilsigtede med mine Beregninger over

Omsætningen for Landbruget paa den ene Side, Industrien paa den anden, var ikke at give en eksakt Maalestok, men at give et Begreb om Samfundets Interesse i visse Virksomheder.

Landbruget beskæftiger sig altid overvejende med sin Bruttoeksport. Det er da ingenlunde uinteressant at vide, at hvis Landbrugets Bruttoeksport kan regnes til (i 1911) 512 Mill.¹⁾, saa kan det indenlandske Forbrug af Landbrugsprodukter regnes til 400 Mill. Det er tillige interessant at vide, at Industrien, hvis Eksport fra Landbrugssiden omtales med Medynk, dog har et Salg af 560 Mill., hvori Haandværkets Produktionsværdi endda ikke er medregnet, saa at denne Omsætning ikke gælder hele Befolkningsgruppen for Industri og Haandværk med sine ca. 800000 Mennesker, men kun den Del af denne Befolkningsgruppe, som ernæres af den egentlige Industri.

Hr. Sonne har nu forsøgt at komme et Skridt videre, nemlig til at beregne Nettoindtægten for de to Grupper.

Han nævner de af mig anførte Tal for henholdsvis Landbrugets og Industriens og Haandværkets Skatteindtægt, nemlig henholdsvis 290 Mill. Kr. og 282 Mill. Kr. Jeg er enig med Hr. Sonne i — hvad jeg ogsaa i sin Tid udtalte — at disse Tal ikke udtrykker det rette Forhold, de er navnlig for ugunstige for Landbruget. De er uddragne af Skattestatistiken, men indeholder dog ikke alene den skattepligtige Indtægt, men tillige den beregnede Arbejdsindtægt for de skattefri, saavel som Formueindtægten.

¹⁾ Med Benyttelse af Hr. Sonnes Tal.

Fradrages Indtægten af Formue — svarende til, at Hr. Sonne fradrager for Landbrugets Vedkommende Forrentning af Ejendoms kapitalerne, saa bliver Landbrugets Arbejdsindtægt endda kun 217 Mill. Kr.

Hr. Sonne er gaaet en anden Vej, delvis for Industri og Haandværk, helt for Landbruget. For Industrien beregnes Indkomsten, dels paa Basis af Lønstatistiken, dels paa Grundlag af Skattestatistiken. Hr. Sonne kommer da til 355 Mill. Kr. mod det anførte Tal af 282 Mill. indbefattende Formueindtægt eller 264 Mill. Kr. uden Formueindtægt. Jeg er nærmest tilbøjelig til at tro, at dette Tal af 355 Mill. Kr. kan taale endnu nogen Forhøjelse, fordi Lønstatistik saavel som Skattestatistik begge ere mangelfulde.

Dernæst søger Hr. Sonne at beregne Landbrugets Nettoindtægt, men gaar en helt anden Vej, fordi han ikke anser Lønstatistik og Skattestatistik for brugelige. Hr. Sonne opstiller her et Indtægts- og et Udgiftsregnskab for det samlede danske Landbrug. Med den store Indsigt, som Hr. Sonne har i disse Spørgsmaal, maatte det ligge nær at antage, at de Resultater, til hvilke han kommer, er i det væsentlige rigtige.

Hr. Sonne kommer nu til det overraskende Resultat, at Landbrugets Nettoarbejdsindtægt ikke er, som Indkomstskatten lader formode, 217 Mill. Kr., men derimod 503 Mill. Kr. Det vil jo sige, at hvis Hr. Sonne har Ret, saa betaler Landbruget kun Indkomstskat af 40% af sine Indtægter, eller disse er $2\frac{1}{2}$ Gange saa store som hidtil antaget. Hvis dette er rigtigt, maa man paa Skatteomraadet spørge Landbrugets Skattemyndigheder: Er dette lige og almindelig Ret? Det er i hvert Fald et Resultat, som

vidner højt om Hr. Sonnes Redebonhed til at søge Sandheden og sige den uden at blinke, hverken til Landstingets Højre eller til Folketingets Venstre.

For mit Vedkommende mangler jeg ikke Sympati for Resultatet. Jo kraftigere, dygtigere og fordelagtigere Landbruget virker, desto bedre for Industri og Håndværk, desto bedre for Landet og desto lettere for os andre at løse de økonomiske Opgaver, som ikke er Landbrugets, men som Nationen maa kræve løste af os andre.

Men jeg tror ikke desto mindre, at Hr. Sonne paa dette Punkt er kommet for højt op.

Dette kan maaske forklares udfra Vanskelighederne ved at gennemføre en Beregning af den Art, som Hr. Sonne har foretaget sig, en Vanskelighed, der ganske havde afskrækket mig, som jo ganske vist heller ikke har Hr. Sonnes Betingelser for Beregninger vedrørende Landbrugets Økonomi.

Jeg skal kun rent antydningssvis gøre opmærksom paa, hvor Fejlene maaske kan søges.

Hr. Sonne regner paa Udgiftssiden med Værdien af udenlandske Raastoffer (Foderkorn, Frø, Gødning etc.), men han glemmer at medtage Købmandens Avance og Transportomkostningerne fra Indførselsstedet til Landmanden. Det er paa disse tunge og billige Varer jo ikke Smaabeløb, som altsaa maa lægges til denne Udgiftspost — ganske paa tilsvarende Maade maa der fra den beregnede Indtægt fradrages Omkostningerne for Transport og Omsætning.

Det beregnede Forbrug af indenlandske Raastoffer omfatter sikkert kun en Del af det virkelige

Forbrug. F. Eks. mangler formentlig Dritler¹⁾ til Smørret, som jo alene er en meget betydelig Post. Og en Række Udgiftsposter, der ikke falde ind under Reparation af Bygninger og Inventar, men er Forbrug, saasom Reb, Bindegarn, Smørelse og Olie, Hestesko, Medicin og Dyrlægebetaling, og mange andre, løber sikkert op til betydelige Summer.

Det er gennem denne høje Nettoindtægt for Landbruget, at Hr. Sonne kommer til det mærkelige Resultat, at pr. Individ har Landbruget 477 Kr. Aarsindtægt, Industri og Haandværk 441 Kr. Aarsindtægt. Man kan søge at vurdere disse Tal kritisk gennem Skattestatistiken, som for Landbruget i Stedet for 477 Kr. kun fører til 200 Kr., for Industri og Haandværk til 350 Kr.

Man kan ogsaa ad andre Veje prøve Tallene.

I »Nationaløkonomisk Tidsskrift« Aargang 1912 findes en fortrinlig og meget klar Artikel af Hr. H. P. Tønnesen om Bøndernes Skatteansættelse. Hr. Tønnesen kommer til det Resultat, at denne i al Almindelighed ikke er saa afvigende fra det rigtige, som antaget.

Bruger jeg selve det i denne Artikel givne Materiale, som Hr. Tønnesen tillægger en Middelværdi, kommer jeg til et Indtægtstal pr. Individ paa en 50 Tdr. Land stor, middelgod, sjællandsk Bondegaard, hvor der lever Mand, Kone, 2 Børn, Røgter, Karl og en Pige eller Dreng, af 410 Kr. Dette er 14 % under Hr. Sonnes Resultat, men endnu langt over Skattestatistiken. Regnes imidlertid med en saadan Ned-

¹⁾ Paa Mødet i Industriforeningen gjorde Hr. Sonne gældende, at Dritlerne var medregnet i Udgifterne til Mejerierne.

sættelse af 14 0/0, nedbringes de 503 Millioner til 433 Millioner Kroner.

Bruger jeg Hr. Tønnesens Forhold mellem Brutto- og Nettoudbytte som Maalestok, vil Nedgangen endda blive større, idet vi kommer ned til 370 Mill. Kr.

Jeg slutter mig forsaavidt til Hr. Tønnesen, som jeg ser mere skeptisk paa Landbrugets Nettoudbytte end Hr. Sonne. Det ligger maaske i, at jeg er Gaardejer i Silkeborgegnen og Hr. Sonne Landmand paa Lolland. De fede lollandske Jorder maa vel nok give et lysere Syn paa Landmandens Tilværelse end de magre Sandjorder i Midtjylland, og Industrien har jo formaaet ganske anderledes at støtte Landbruget paa Lolland igennem Sukkerfabrikationen, end Tilfældet er i Jylland.

Jeg vil da til Slut udtale den Formodning, at Sandheden ligger imellem disse Ydertal, at Nettoindtægten for Landbruget skal forhøjes, om ikke fra 217 Millioner til 503 Millioner, saa dog til 360 Mill. eller med 65 0/0, og at Nettoindtægten for Haandværk og Industri samtidig maa forhøjes med 10 0/0 for at komme til de rigtige Indtægter.

Foretager vi denne Korrigering af Hr. Sonnes Tabel, faar vi:

	Antal Personer	Netto- Produk- tionsværdi	Netto pr. Individ
Landbrug	1 054000	360	341
Industri og Haand- værk	805000	390	480

Hr. Sonne regner, at 75 Kr. Indtægt paa Landet har samme Købeevne som 87 Kr. i Byerne.

Indføres denne Korrektion, saa viser det et Overskud til Fordel for Industri og Haandværk af 12 0/0.

Antagelsen om, at Landbruget ernærer sin Befolkning bedre end Industri og Haandværk sin, har paa Forhaand Formodningen imod sig. Den Omstændighed, at man paa Landet kan leve billigere, fordi 1) man bor mindre godt, 2) man gaar ringere klædt, 3) man sparer paa Fornøjelser, er vel et Udtryk for en Økonomi, men det kan ikke omsættes til Udtryk for bedre Ernæring.

Derfor er Forskellen til Gunst for Haandværk og Industri i Virkeligheden større end de 12 %.

Det vilde imidlertid være saare glædeligt, om Hr. Sonne virkelig havde Ret og jeg paa dette Punkt Uret. Thi da vilde Landbruget have større Evne til at optage sit og andre Grupperes Fødselsoverskud, da vilde vi ikke behøve at indforskrive Polakker, da vilde de arbejdsløse i Byen flytte paa Landet og Arbejdslønnen stige endnu stærkere i Byerne ad naturlig Vej og uden Fagforeningernes Indgreb, da vilde Georgisterne ikke behøve at kræve Ekspropriation af al Jord, for at virkeliggøre deres Utopia, i hvilket vi alle er Husmænd, og da vilde Danmark ikke i vor Levetid være gaaet 1000 Millioner Kroner tilbage i sit Mellemværende med Ulandet. Men derom er Hr. Sonne og jeg jo enige, at Landbruget alene kan ikke bære Danmarks »Økonomi«. Danmark kan ikke være alene et Landbrugsland, og ser vi os saa om efter andre Indtægter, saa rejser sig Spørgsmaalene, om da Skibsfart, Fiskeri, Handel, Kunstindustri, Kunst og Bøger, kan løse Opgaverne. Hurtigt blive vi færdige med de rent kulturelle Erhverv. De har deres store kulturelle Betydning, men vi kan ikke leve af vore Sangere og Malere og end ikke af vore Kunsthaandværkere.

Og regner vi end med Udvikling af Skibsfart, Fiskeri og Handel, Hovedopgaven udenfor Landbruget maa utvivlsomt tilfalde Industri og Haandværk, og Opgaven med mit Foredrag har ikke været, som Hr. Sonne ikke helt har kunnet nægte sig at udtale, at fremsætte Standsønsker eller at triumfere over Industriens og Haandværkets Stilling i Nutid og Fremtid, men derimod at pege paa en økonomisk Opgave, den Opgave at skabe og udvikle en Industri, der kan udrette det, som Landbruget ikke magter, tjene de Penge, som skal supplere Landbrugets og de andre Erhvervs Indtægter, saa at vi faar ikke alene Balance, men økonomisk Fremgang her i Landet.

Man har fra anden Side udtalt sig langt mindre velvilligt om mine Udtalelser end Hr. Sonne, omtalt mine Udtalelser med bitter Foragt eller endog ladet vedtage Resolutioner i den Anledning. Denne Højtidelighed er ikke paa sin Plads, men kan kun forstaas ud fra den urigtige Opfattelse, at jeg har talt Politik i økonomisk Forklædning. Hvor lidet dette passer, fremgaar af den Omstændighed, at en stærk Forøgelse af Industri- og Haandværksgruppen politisk set betyder — under de nuværende Forhold — en stærk Forøgelse af Socialdemokratiet, og der er dog ingen, der med Rette kan mistænke mig for at ville arbejde just for dette politiske Partis Udvikling. Nej, man faar Lov at tage mine Ord nøjagtig for, hvad de indeholder: det drejer sig om rent økonomiske Opgaver, fælles for hele Nationen, men ogsaa om at se disse, som de er, og ikke af skjulte politiske Motiver og aabenbare Standsønsker lukke Øjnene i for Sandheden og kun se det, man ønsker at se.

Og det nytter ikke at tro — derom er jo Hr. Sonne og jeg ganske enige — at Landbruget kan gøre det alene, det nytter end ikke at tro, at Landbruget hidtil har kunnet bære Landets økonomiske Udvikling, thi Sandheden er, at vi overleverer vore Arvinger en Gæld paa henad en Milliard, en Gæld, der endnu stadig vokser, og vore Efterkommere skal saaledes ikke alene tjene til sig selv, men ogsaa afbetale den af os stiftede Gæld. Og skal Industri og Haandværk løse sin Opgave, kan det ikke nytte alene at stirre paa Hjemmemarkedet. Opgaven maa ses paa samme Maade, som Landbruget ser sin: det gælder om at erobre baade Hjemmemarked og Eksportmarked; thi for vor Industri gælder det en haard Kamp, omgivet af Toldmure, med Handelstraktater, der ikke er indrettede paa at skaffe os Fordel mod Fordel, men egentlig sætter os udenfor Spillet, kan vi ikke, med den Fordring, som Landbruget stiller til Industrien, at den ikke maa regne med synderlig Beskyttelse, komme fremad uden 3 Faktorer: Overlegen teknisk og merkantil Dygtighed, Kapitalkraft, Sammenlutning.

Kun ved disse Midler kan vi udvikle kraftige Industrier, der kan hævde sig i Konkurrencen paa de indenlandske og udenlandske Markeder. Spørges der om, hvorvidt der kan henvises til Industrier, der alt har vist, at de formaar dette, skal jeg som Eksempel nævne:

Sukkerindustrien, Ølindustrien, Margarineindustrien, Skibsbygningsindustrien o. m. fl.

At Opgaven ikke kan løses ved Kunstflid, Husindustri og Smaa virksomheder, vil et Studium i Marken

af Virkeligheden vise enhver, der kan se, og som vil se. Og af alle disse Grunde maa baade Hr. Sonnes og mine Undersøgelser og Betragtninger føre til den samme Slutning: Den store nationale Betydning, der knytter sig til vor Industris Fremtidsudvikling, fordi vi ikke kan bygge paa Landbruget alene.
